244

KATONA ÉVA RIPORTJA:

VÁROSI SZOLGÁLAT

Estére megtelnek szemetesvödreink. Kitesszük az ajtó elé, vagy magunk ürítjük a kuka-tartályba — a többi már nem a mi dolgunk. Pedig a vödrök tartalma nem csekély: a főváros évi szeméttermelése majdnem kétmillió köbméter.

A nehezen felfogható hatjegyű számadatoknál, persze, érzékletesebb maga a bennünket körülvevő kosz. Ha főútvonalaink mostanában tisztának tetszenek is, a mellékutcák látványa alapján mi, ittlakók, Budapestet kifejezetten piszkos városnak tartjuk.

Ezért lepett meg a Köztisztasági Hivatal igazgatójának egy nemrég tartott nemzetközi tanácskozásról írott beszámolója a „Budapest" című folyóiratban. A szerző ebben — a többi közt — arról tudósít, hogy a Köztisztasági Világszervezet magyar tagszervezetének előkelő nemzetközi rangja van.

— Ezt nem értem — mondom egy nagyon tárgyilagos illetékesnek. — Költészetünk, kedélyünk, borain k — olykor még a futballunk is — csak-csak. De hogy a budapesti köztisztaság?

— Mindig is elismert volt. Ne az elszórt villamosjegyekből, a késve összesöpört őszi falevelekből ítéljen. Hanem abból a munkából, amelynek gigantikus volta épp abban nyilvánul meg, hogy észrevétlen. Például: Budapesten a szemét soha nem okozott járványt; a legsűrűbben lakott városrészekben sem csapja meg az orrát a felgyülemlett és rothadó hulladék bűze. És talán észrevette: a fővárosban gyakorlatilag ismeretlen a légy-invázió. A köztisztaságnak nem az a leglényegesebb ismérve, hogy mi látható az utcán, hanem az: mit rejtenek a kapualjak? Nos, a nemzetközi elismerés és önbecsülésünk oka, hogy szemétgyűjtési módszereink korszerűek, a szállítás szervezett, a szemétártalmatlanítás kifogástalan. Budapesten eshet, fújhat, lehet fullasztó hőség vagy sarki hideg, frontátvonulás, influenzajárvány, bajnoki labdarúgómérkőzés a tévében, útépítés, alagútfúrás, más elemi csapás, embereink összegyűjtik, elszállítják és ártalmatlanítják a szemetet.

— Úgy gondolom, ez magától értetődik. Elvégre a szemét eltakarítása hozzátartozik a városi civilizációhoz.

— Éppenséggel mondhatnék néhány magától értetődő civilizációs követelményt, amellyel kapcsolatban mindinkább azt tartjuk magától értetődőnek, hogy hiányzik.

— Remélem, kijelentéséből nem kell borúlátó előrejelzésre következtetnem. De ha csakugyan arra kell számítanunk, hogy egy szép napon valami „akadozni kezd" a szemét körül, jobb, ha megmondja.

— Erről szó sincs. A városvezetés súlyos összegeket áldoz a köztisztaságra és szigorúan ellenőriz bennünket. De a krónikus munkaerőhiányon senki sem tud segíteni. E tekintetben mindenkinél hátrányosabb helyzetben vagyunk, mert a társadalom, amely előállítja a szemetet, egyfelől elvárja, hogy megszabadítsák tőle, másfelől lenézi azokat, akik ezt az óhaját teljesítik. Az elvégzendő munka egyre több, a munkaerő mind kevesebb. A gépesítés enyhít ugyan a gondokon, de a beruházásra fordítható összegeken sok mindenkivel kell osztozkodnunk. A negyedik ötéves tervben évente százmillió forintot kapunk beruházásra, de a gépek drágák — egy tömörítőszerkezettel ellátott kuka-autó ára kétmillió forint —, továbbá ezekhez még új épületek, műhelyek, más gépek is kellenek. És megintcsak: munkáskéz. Kezelőszemélyzet, gépi- és kézi úttisztítók. Mindezt nem panaszként mondom, hanem azért, hogy megértse: a „magától értetődő civilizációs követelmények" teljesítése nagy anyagi ráfordítást, sok-sok fejtörést, mérlegelést és erőfeszítést kíván mindazoktól, akik ezért a munkaterületért felelősek. A tényeken csöppet sem változtat, hogy ez a világ minden nagyvárosában így van.

●

— Akkor csakugyan kész csoda, hogy a verkli mégis megy.

— Olyan csoda, aminek érdekes magyarázata van. A munkáslétszámnak körülbelül harminc-negyven százaléka betöltetlen; kiváltképp kézi úttisztító nagyon kevés. És gyakori, hogy egy munkás belép és néhány nap, vagy hét múlva odébbáll. Van azonban a Köztisztasági Hivatalnak egy „stáb"-ja; rajtuk nyugszik a munka minden terhe. Nézzük számszerűen. Októberben az átlagos állományi létszám 2897 volt. Közülük 487-en öt-tíz éve vannak a vállalatnál, négy híján 400-an tíz-tizenöt éve, pontosan 325-en tizenöt-harminc esztendeje, 54-en pedig harminc évnél régebben. Azaz, törzsgárdista az alkalmazottak negyvenhárom százaléka. Látom, meglepődött.

— Kétségkívül. De érdekelne, hogy akik hűségesek, miért azok? A társadalmi megbecsülés hiánya, gondolom, őket sem sújtja kevésbé, mint az elvándorlókat. Vagy sokat keresnek?

— Türhetően fizetünk. A gépkocsivezetők átlagban 3200 forintot keresnek, az úttisztítók 1800-at. A rakodók átlagbére 2400 forint, de ezért a pénzért egy nyolcórás műszakban mindegyikük külön-külön hat-nyolcszáz darab kuka-tartályt mozgat meg.

— Sejtettem, hogy nincsenek túlfizetve. A kereset tehát nem indokolja a ragaszkodást.

— Nem is lehet azt egyetlen okkal magyarázni. De azért valamit elmondok a sok közül. Azt a furcsaságot, hogy a városi szolgálatnak van valami varázsa. Az elektromosok, gázosok, vizesek, csatornások, temetkezésiek, szemetesek, az úgynevezett „városi emberek" világa — külön világ. Kicsit még patriarchális. Mindenki ismer mindenkit, a műszakiak és a munkások között közvetlenebb a kapcsolat, mint egy nagy iparvállalatnál. A mérnöki elképzelés és a megvalósítás közé nem ékelődik annyi íróasztal, ajtó, fal, papír. Ha valahol, mondjuk eltörik egy főnyomócső, és valósággal megáll az élet, az egész „közműves brancs", mérnök, munkás, mindenki, aki mozogni tud, talpon van. Ezen a területen a mérnök nem engedheti meg magának, hogy elnézzen a munkás feje fölött, és a munkás is áttételek nélkül érzi a vezető nélkülözhetetlenségét. Az állandó készenlétben és egymásrautaltságban kel életre az a sok megnevezhetetlen érzésből származó tartás és összetartás, amit másképpen szolidaritásnak mondunk.

Jó ezt hallani. Elkelne a családias összetartás mindenütt, néha a családban is. De ha a kisebb közösségekben olykor-olykor megtalálni is az érzelmi kötőanyagot, a nagyobbakban már hiába keressük. Lejárt az ideje, sajnos. Sajnos? Nyomban nem siratom, amint eszembe jut, hogy a nem tudatosan vállalt, hanem csak hagyományokból táplálkozó családias ragaszkodás ős-szülője a függés és kiszolgáltatottság. Meg kellene viszont találni a munkahelyhez meg az egymáshoz való hűség korszerű kötelékeit. Régóta keressük, de nem tudom: jó helyen tapogatózunk-e? A megbecsülés anyagi, kézzelfogható oldala világos: tisztes kereset, az igyekezet és a szaktudás magasabb díjazása, megfelelő munkásellátás. Az erkölcsi megbecsülés összetevői kevésbé körvonalazottak. Többnyire kitüntetések, jelvények, gyűrűk, oklevelek, ajándéktárgyak adományozását, a jubileumi és nőnapi köszöntőket azonosítjuk az erkölcsi megbecsülés fogalmával, holott ezek csak alkalmi gesztusok. Szükség van az elismerésnek ezekre a formáira is, de ne áltassuk magunkat azzal, hogy bármely megemlékezés az alkalmazottak szükségképp egy töredékének érdemeire, az erkölcsi megbecsülés tudatát váltja ki az egész közösségben. Munkahely és munkás kiegyensúlyozott kapcsolatához, a marasztaló jó közérzet megteremtéséhez nagyobb képzelőerő és több köznapi erőfeszítés szükséges.

●

— Önök tartják tisztán a hidakat is. Milyen mosószert használnak?

— Ultrát. Az Erzsébet-híd lemosásához például százhúsz darab nyeles kefe, kétszáz felmosórongy és százhúsz kiló Ultra kell.

— Nem éppen olcsó mulatság. Ki fedezi a költségeket?

— A Köztisztasági Hivatal felügyeletét a Fővárosi Tanács Közmű-főigazgatósága látja el, de az intézmény gazdaságilag önálló. A közterületek gépi és kézi tisztításáért, a szemétszállításért a főváros, illetve a ház- és lakástulajdonosok fizetnek. Ez nem „üzlet", mert ezért a szolgáltatásért az önköltségnél alig valamivel többet számlázhatunk. Hasznothajtóbb vállalkozás az ipari szemét összegyűjtése és néhány újabban vállalt feladatkör ellátása. Tennivalóink — főként a városi közlekedés megnövekedése miatt — bővültek. A hagyományos tevékenység mellett mi gyártjuk a közúti jelzőtáblákat, ezeket felállítjuk, karbantartjuk, s a mi dolgunk az útburkolati jelek fölfestése.

— Régóta gyanítom, hogy napról napra több pénzt és energiát emésztenek fel a városi élet tartozékai. Amelyek nélkülözhetetlenek, anélkül, hogy a legcsekélyebb örömünk telne bennük. Jut eszembe: miért bújtatják az úttisztítókat rikító formaöltönybe? Bántónak találom.

— Az autóforgalom növekedésével egyre kockázatosabb az úttesten dolgozni. Célszerű, ha embereink feltűnőek. A baleseti statisztikák tanúsága szerint ugyanis a kézi úttisztítók veszélyeztetettsége nem kisebb, mint a berepülő pilótáké.

●

N. bácsi nyugdíjas; egész életében a fővárosi köztisztaságot szolgálta.

— Nem unta meg? Fiatal korában se vágyott máshová?

— Volt olyan, hogy meguntam, de gyárba nem kívánkoztam soha. Nem volt meg hozzá az iskolám se. De ha meglett volna, akkor se lett volna szívem otthagyni a lovakat. Falusi vagyok, megszoktam a jó levegőt, meg is fulladtam volna egy büdös műhelyben. Nekem a köztisztaságinál az tetszett, hogy Pesten van és mégis olyan, mint otthon. Mindamellett még fix fizetést is adtak, igaz, nagyon keveset, de arra a pénzre azért lehetett számítani.

— Hol is hagytam abba? Igen, a lovaknál. Akkoriban a köztisztasági egy nagy gazdaság volt. Kocsival, hatszáz lóval jártuk a várost, csöngettünk a házak előtt, hogy megjöttünk. Kiszaladtak a gyerekek, fölkéredzkedtek a bakra. Segítettünk a vicéknek, kínáltak borral, pogácsával, nem győztük elfogadni. Nagy lótenyészetünk volt; nevelték a muraköziket az igavonáshoz, a hintó-lovakat a városi uraknak, meg a szeretőiknek, a versenyparipákat meg a dicsőségért. A sörös-Dreher volt a nagy riválisunk. Négyszáz kataszteri holdon termett az abrak, a széna. Pénzt csináltak mindenből. A vemhes ló vizeletét eladták a gyógyszergyárnak, a lószart meg a gombásoknak. Akkoriban ezek a foglalkozások voltak: lovász, kovács, bognár, lakatos, kocsis, szíjártó, kézikaszás, állatorvos. 1957-ben kitiltották a fővárosból a lovakat. Azóta autókkal gyűjtik össze a szemetet, gépekkel söprik az utcát. Végeztek a sok szép lóval. Láttam erről egy filmet. Nem mondom, hogy rossz volt, de én másképp csináltam volna. Nem beszéltek benne egy hangot se, csak a képeket mutatták.

— Azért el kell ismernie, hogy géppel könnyebb dolgozni.

— Igen, csak ahhoz nem lehet szólni. Nincs jókedve, rosszkedve, mint a lónak. A gép a fiataloknak való. Amellett napestig hallgathatják a rádiójukon a gitárosokat.

●

— A szemétgyűjtő gépkocsik optimális járatbeosztás szerint közlekednek — mondja a vállalat gazdasági tanácsadója, korábban a szemételhelyezési csoport vezetője. — Ezt lineáris programozással, komputer segítségével dolgoztuk ki. A számítások alapjául az elszállítandó szemét városszerte más és más mennyisége, a garázstól a lerakodótelepig vezető út hossza és a közúti forgalmi korlátozások szolgáltak. Ilymódon sikerült a munka szervezettségét, hatékonyságát és gazdaságosságát növelni. Az optimális járatbeosztás révén két és fél millió forintot takarítunk meg évente.

— Közgazda?

— Nem, mérnök vagyok. Szemetes. Az volt az apám is. Ő valamikor a húszas évek végén került a Köztisztasági Hivatalhoz, hetijegyzékes művezetőként. Hetijegyzékes, ez azt jelenti, hogy minden szombaton elbocsátották és minden hétfőn reggel állományba vették. Eltartott jódarabig, amig státuszt kapott. Az öreg megszállottja volt a munkának s szépen haladt fölfelé a szamárlétrán. Köztisztasági tiszt, főtiszt, felügyelő, főfelügyelő, a felszabadulás után pedig aligazgató lett. Ezen a poszton állt 1955-ig, a haláláig. Ötvenéves volt, mindenki siratta. Három esztendőn át nem is volt betöltve a helye. Üresen állt a szobája, úgy, mint amikor elment. Én akkor harmadéves egyetemi hallgató voltam. Egy évvel azután, hogy apám meghalt, a volt munkatársai idehívtak termelési gyakorlatra. Odaültettek az öregem egykori íróasztalához. Amikor végeztem, végleg idejöttem.

— Azt mondta: szemetes-mérnök. Ezt a szakmát hol tanítják?

— A műegyetemen, 1954 óta. Akkor létesült a város- és községgazdálkodási tanszék, illetve szak. Kezdetben építészmérnöki, később általános mérnöki alapképzés után tanították a speciális tárgyakat. Városgazdaságtant, városgazdálkodást, városüzemeltetést, statisztikát, tervezést, járványismeretet, a kommunális ellátást és más efféléket.

— Melyek a leggyakoribb szakmák a Köztisztasági Hivatalban?

— Mintegy negyven diplomás dolgozik itt, legnagyobbrészt gépészmérnökök, kisebb részben közgazdák. Kereken száz technikust foglalkoztatunk, azután gépkocsivezetőket, rakodókat, motorszerelőket, dömpereseket, bányamestereket, különféle gépkezelőket, karosszéria-lakatosokat, konstruktőröket, diesel-adagolókat, útkarbantartókat, telexkezelőt, vegyészt, laboránst.

— Minek ide laboráns?

— Rendszeresen végzünk szemétanalízist. Így tudjuk nyomonkövetni a térfogat és a súly arányainak változásait. A folyadék- és szervesanyag-tartalom alakulásának adatai nélkülözhetetlenek a tervezéshez és a technológiai előírások kidolgozásához.

— Nem egyformán szemetelünk?

— Még a belső kerületekben sem. Nem beszélek a téli és a nyári szemét összetételének különbségeiről, ezek kézenfekvőek. Azt is csak zárójelben jegyzem meg, hogy nekünk egy jó görögdinnyetermés kész katasztrófa. De az már nem szezonális tényező, hogy miként alakul a csomagolástechnika és a fűtés. Ha egy házban átállnak gázvagy olajfűtésre, eltűnik a szemétből a hamu. Javul a térfogat és a súly aránya, jobban tömöríthetünk, növekszik a gépkocsik kihasználtsága.

— Egyébként a szemétből igen sok mindenre lehet következtetni. Még napi közellátási és szociológiai információkat is szerezhetünk. Húsellátási zavart jelez a hirtelen megszaporodó konzervdoboz-mennyiség; észrevesszük, ha drágul, vagy olcsóbbodik a zöldség és a gyümölcs, divat-fordulatra utalnak a kidobált ruhák, és így tovább. De egy jó szemű szemetes több-kevesebb biztonsággal azt is meg tudja állapítani egy autórakományból, hogy körülbelül melyik környékről való.

●

Az Értelmező Szótár szerint lopásnak minősül, ha valaki a tulajdonos tudta és beleegyezése nélkül valamit alattomban és jogtalanul birtokba vesz. E meghatározásból következik, hogy a lopás két alapfeltétele: a) egy vagy több tolvaj; b) egy vagy több tulajdonos.

No, de kié a szemét?

Mielőtt kidobták, lehetett személyi, csoport-, vagy össznépi tulajdon. A kérdés azonban nem ez. Hanem az, hogy kié a szemét, miután a tulajdonos lemondott róla, sőt, még fizetett is azért, hogy megszabadítsák tőle.

Nincs az a tévedhetetlen teoretikus elme, aki vállalkoznék a szemét tulajdonjogának meghatározására a szocializmus körülményei között. Amely rendszerrel gazdasági, morális, közegészség- és járványügyi meggondolásból egyaránt összeegyeztethetetlen a guberálás engedélyezése.

De hát valójában nincs is létjogosultsága, hogy akárcsak a társadalom legelesettebjei is — mint egykor — a szemétből kotorjanak össze tűzrevalót, rongyos ruhát, foltnakvaló bőrdarabkát, ételhulladékot.

Ám egy társadalom életviszonyaira nemcsak az jellemző: mennyit és mit fogyasztanak, mennyit és mit dobnak ki, hanem az is, hogy mit tekintenek a szemétben kincsnek.

Mondják, hogy vagy tíz esztendeje a műanyagflakonok tüntek el a kapualjaktól a szemétlerakodó-telepig vezető úton. A vásári bazárokban bukkantak fel újra, szörnyűséges dísztárgyakká átalakítva. Vitte a nép, mint a cukrot. Ez csakugyan régen volt.

Gazdasági életünk némely szűk keresztmetszete, a sokféle kielégítetlen kereslet és az össznépi magánigyekezet iránya egyaránt kielemezhető abból, hogy a szemétben lelhető tárgyak melyikén akad fenn a tekintet mainapság.

Újra értékesíthető vagy használható a lusta iszákosok tengernyi boros-sörös üvege; könnyelmű hölgyek megunt retikülje, divatkabátja, parókája, princesz-fűzője; nagy érték a száraz kenyér. Nem érték, hanem valóságos kincs a különleges méretű, boltban soha nem kapható csavar, mindenféle felerészben eltört alkatrész; bontásból származó ütött-kopott tégla, cserép; rozsdás autóreflektor, kuplung, kardántengely, huzal- és csődarab; avitt ablakkeret, redőny, esőcsatorna, lyukas bádoghordó, babakocsikerék, rozoga szerszám, deszkadarab, törött lépcső, erkély, betonöntvény.

A bejáratnál tábla jelzi, hogy a szemétlerakodó telepre idegeneknek belépni tilos. Tény viszont, hogy valamennyi ott-dolgozónak van házacskája, kertje, jószága; egyikmásiknak autója, ha nem is egészen originális márka. Amely tények egyértelműen bizonyítják, hogy ha kíméletlen kezek és fejek miatt olykor igen sok megy is veszendőbe, mások a semmiből gyarapítják a nemzeti vagyont. Már csak az arányokon kellene javítani.

A fővárosi szemetet egy sajátos prizmarendszer szerint buldózerekkel a gödörbe hányják, fertőtlenítik, ledöngölik, salakkal takarják. A salakborítás tökéletesen szigetel: alatta magas hő keletkezik és megindul az anyag bomlása. Elpusztulnak a baktériumok, de légy, patkány sem él meg itt. Tíz-tizenöt év alatt a szemét termőfölddé válik.

●

A becslések szerint 1980-ra hárommillió köbméterre növekszik a fővárosi szemét. Addigra azonban betemetnek minden szemétlerakásra alkalmas „üreget; Budapest területén nem marad erre a célra hely.

A megoldás: nagyteljesítményű égetőkemence létesítése.

Egy ilyen berendezés belekerül vagy egymilliárd forintba. Háromnégyezer új lakás telnék az árából. Vagy ezer-ezerkétszáz kórházi ágy. Vagy ezerhárom-ezernégyszáz bölcsődei férőhely. Sportcsarnok, uszoda, sok-sok villamos, autóbusz, üzlethelyiség. Vagy az új Nemzeti Színház.

Szükség lenne mindre.

Mi az új lakások és középületek számát és nagyságát keveselljük, a szakemberek a láthatatlan, mögöttes létesítmények hiányát érzik szorongatónak. Azt mondják: egy város színvonala nem azon mérhető, hogy mi létesült a felszínén, sokkal inkább azon, hogy mit építettek be a föld alá. S megvannak-e az eszközök a zavartalan működéshez? Mert igaz: a lakásépítés mindenekelőtt való, de még akinek nincs hajléka, az is megszomjazik, mosdik, mos, anyagcseréje van, közlekedik, tárgyakat használ, táplálkozik, s közben, anélkül, hogy ügyet vetne rá, termeli vég nélkül az ipari és háztartási szemetet. A nagyvárosi embernek még a lélegzetvétele is közvagyont emészt.

Az infrastrukturális beruházások természete, hogy nem fiadzanak, de nélkülük nem képzelhető el sem hasznot hajtó vállalkozás, sem civilizált élet. Nyelik el a rengeteg pénzt és anyagot, ám létezésükre csak akkor figyelmeztetnek, ha hiányoznak. Amikor nem víz, hanem surrogó hang jő a csapból, eltörnek az elaggott csövek, fölmondják a szolgálatot a szűk vezetékek, repedezik az úttest, betegséget terjeszt a szennyezett víz, a levegő, a felgyülemlő szemét.

A városgazdálkodás rejtelmeiben járatlan budapesti elég keveset tud ezekről a megoldásra váró gondokról. Lekötik a saját tennivalói, a megélhetés és a családi beruházások költségeinek előteremtése. Feltehetően, s talán nem is minden logika híján így okoskodik: „Mindenki tegye a magáét. Én becsülettel dolgozom, adózom, a többiről gondoskodjanak azok, akikre az tartozik. Miből? Mikor? Hogyan? Ezen törjék a fejüket ők."

Hiszen ha csak a fejtörésen múlna...